

Z domova . . .

Dalším příspěvkem k sociologii mládeže

je stať R. Olšínského *Úvaha o slobode, cigaretách a pive*, ktorou přinesl Kultúrny život (1966, 13). Úvaha je zajímavá tím, že promítá přímé reportážní zážitky z bratislavského vězení mladistvých a uvádí část výsledků vězeňské statistiky.

Autor především konstatuje, že sociologové, psychologové i psychiatři usilují o zjištění kořenů kriminality mládeže, aby mohlo být trestným činům zabráněno před jejich spácháním. V podstatě se shodují v tom, že pachatelé trestných činů jsou duševně narušení — nevědí však, co v tak masovém měřítku mládež duševně narušuje. Obvykle se tvrdí, že hlavním zdrojem kriminality mládeže je rozvrácená rodina. „Vo väznici (pokračuje Olšínský) urobili si menšiu štatistiku . . . ktorú budeme brať s najväčšou rezervou, ale aj tak nám ukáže, že naše predstavy o zdroji kriminality mládeže sú prinajmenšom nepresné“: Ze stovky mladistvých, kteří prošli bratislavským ústavem v posledních letech, žilo totiž (podle zmíněné statistiky) 65 ve spořádaných rodinách a 72 v dobrých hmotných poměrech, 59 z nich mělo oba rodiče. 43 dobrou, 50 zanedbanou a jen 7 špatnou výchovu. Tento výklad (jako jedině vysvětlení kriminality mladistvých) tedy selhal. a proto autor hledá další a přesvědčivější vysvětlení. Přijatelnějším se mu zdá výklad baltimorského psychologa Lindnera: Žádáme od mladých lidí, aby se přizpůsobili zásadám společenského soužití a společnosti — která se sama těmito požadavky neřídí, a proto vzbuzuje u mládeže protest. „Mládež (uzavírá R. Olšínský) vždy proti jestvující společnosti, do kteréž sa bez vlastnej zásluhy dostala, protestuje: protestuje už tým, že vnáša do nej svoj intelekt, tvorivú energiu, túžbu po sebauplatnení, že ju dotvára a pretvára na vlastný obraz. Ak však v spoločnosti — v širokej či užšej — je taký rozpor medzi hlásanými zásadami a bežnou praxou, že prestáva byť bázou pre tvorivý protest začínajúceho človeka, konflikt, ktorý z toho vzniká, dáva protestu charakter úplnej negácie či deštrukcie. Podľa schopnosti, intelektu a iných dispozícií jednotlivca sa protestuje v škále — od pasivity cez cynizmus až po prepádanie dospelých, ktorí v očiach dorastajúceho človeka sú zodpovední za tento svet“.

I tato úvaha bratislavské kulturní revue ukazuje (poněvadž ani psychologický výklad

podle prof. Lindnera nelze považovat za jedině možný a všestranně vyčerpávající), jak naléhavě potřebujeme organizovaný sociologický výzkum mládeže — a co by nám přinesl třeba jen výzkum mladistvých ve všech nápravně pracovních zařízeních. Soudíme, že všechny tyto otázky spadají do kompetence vědecké rady zřízené při ministerstvu vnitra podle zákona o výkonu trestu odnětí svobody (viz SČ 1965, 5), o jejíž činnosti dosud bohužel nepronikly do veřejnosti žádné podrobnější informace.

O sociologii rodiny

pojednává úvaha Jolany Jančovičové *Rodina v socialistickej spoločnosti* (Nová mysl, XX, 3). Autorka ukazuje, jak hlubší zájem o problémy rodiny souvisí s rozvojem marxistické sociologie. Přerušený vývoj sociologie u nás žádá přehodnotit a navázat na naše pozitivní sociologické práce minulosti a též se seznámit se stavem sociologie za hranicemi. „Na Západě“, pokračuje autorka, „je sociológia rodiny obzvlášť reprezentovaná početnými výskumami a obsiahlymi prácami. Tieto práce popri mnohých nesprávnych zovšeobecneniach, najmä čo sa týka miesta rodiny, majú určitú všeobecnú platnosť pre súčasnú vyspelú spoločnosť vôbec. Pravda, v socialistickej spoločnosti má tento proces nielen svoje špecifiké, ale i kvalitatívne nové stránky. Charakteristické pre formovanie sa novej socialistickej rodiny. Úlohou sociológie rodiny tak u nás, ako v iných socialistických krajinách je odhalíť práve tieto zákonitosti formovania socialistickej rodiny, spoznať tie sily, ktoré jej vývoj napomáhajú a ktoré ho brzdia“.

V nejprůmyslovějších kapitalistických státech začíná dezintegrace patriarchální rodiny koncem 19. století a je způsobena oddělením pracoviště od domácnosti a odchodem žen do zaměstnání. Ekonomické osamostatnění ženy vede k větší nezávislosti na mužovi a postupně také mezi rodiči a dětmi nastupuje určitá demokratizace a individualizace. Socialistická společnost působí stabilizačně a zároveň nivelizačně na rodinu v naší společnosti. Do protikladného procesu mezi důslednou emancipací ženy, její plnou účastí v zaměstnání a základní funkcí rodiny — reprodukce lidského rodu — přistupuje i ekonomická motivace. „Posledné výskumy ukazujú (píše Jančovičová), že najoptimálnejšie podmienky pre takého uspokojovanie vznikajú v rodinách, kde sú zamestnaní obaja manželia a kde majú len jedno dieťa. Prirodzene, znovu ide hlavne o zamestnanie

s určitou kvalifikací a vzděláním nielen mužů, ale i ženy. Z hľadiska perspektivy je potrebné rátať s tým, že počet práve takýchto manželstiev bude vzrastať a že ich dôsledkom budú i negatívne prejavy v populácii. Riešenie tohto problému si vyžaduje skutočne premyslené a predvídavoce opatrenia. V ich centre stoja nové hodnotiace meradlá populácie. Súvisia s predlžovaním aktívneho veku ľudí, s poklesom dočeskej úmrtnosti a s vyššími nárokmi na kvalitatívnu stránku populácie — telesným zdravím a duševným rozvojom obyvateľstva“.

V závere autorka zdôrazňuje, že rodina prestáva byť prevážne etickou otázkou. „Najdôslednejšie chápanie rodiny vychádza z marxisticko-leninskej teórie rodiny ako súčasti spoločnosti, v ktorej sa odráža ekonomická, kultúrna a morálna úroveň spoločnosti“.

Sociologický výzkum a jeho metódy

je názov úvahy, ktorou Dragoslav Slejška napísal do *Nové mysli* (1966, 3). Konstatuje najprv, že nemôžeme omeziť pohľad na sociológiu len obzorem empirického (jinak tiež tzv. konkrétneho) výzkumu v teréne. „Sám o sobe terénny výzkum ešte není vědou, je to soubor heuristických přístupů k objektu vědy. Sociologie jako věda je nedílnou jednotou sociologického výzkumu a sociologické teorie. Teorie tvoří páteř sociologie a výzkumy ji ze své strany zásobují živými látkami. Obojí jsou tudíž strukturálními složkami sociologie jakožto organického celku vědního poznání o určité oblasti skutečnosti.“ Definice sociologie se proto nemůže obejít bez teoreticky složitých pojmů. „Marxistická sociologie“, pokračuje autor, „se ve značné míře prostupuje s historickým materialismem. Nechápeme ji jako soubor hotových tezí, ale jako teorii rozvíjející postupně celou řadu nových sociologických kategorií a koncepcí, a tím se tvořivě obohacující“.

V dalším se pak autor zabývá rozborem a problematikou jednotlivých výzkumných metod. Vyslovuje se (nejstručněji řečeno) pro kombinaci jednotlivých heuristických metod, pro statistickou reprezentativnost, pro kombinaci extenzivních a intenzivních výzkumů. Za optimální pokládá takový výzkum, „při kterém extenzivní výzkum širšího souboru objektů (metodou analýzy dokumentů a již hotových statistických údajů, popřípadě i metodou jednoduché ankety) doplňuje intenzivní výzkum úzkého souboru objektů, ve kterých se provádí dlouhodobé pozorování a prohloubené rozhovory.“

V závěru své úvahy D. Slejška konstatuje, že představy značné části našich občanů o možnostech sociologie vedou leckdy k nepodloženým pokusům o sociologický výzkum. „Tyto představy mají sice i svou kladnou stránku — výzkumníci se při své práci ve velké většině setkávají s pochopením dotazovaných i s jejich přímou pomocí. Je však důležité právě tuto aktivní účast značné části naší společnosti na sociologických výzkumech udržet a rozvíjet důkladným pro-

myšlením a přípravou každé výzkumné akce. K tomu patří i přesná znalost možností různých metod a procedur pro zajišťování určitého vymezeného problému, schopnost jejich kombinace a schopnost správného zpracování výsledků. K sociologii je nutno přistupovat právě jako k vědě.“

K sociologickým průzkumům naší mládeže

přibývá v poslední době četný nový faktografický materiál. Pracovníci Státní populační komise uvedli na tiskové konferenci konané koncem března t. r. jednak základní data o postupující dezintegraci rodiny, jednak o mladých manželstvích. Podle jejich údajů stoupá počet rozvodů, v Praze např. ztroskotává téměř každé třetí manželství — na 100 uzavřených sňatků připadá 30 rozvodů. To má ovšem neblahé populační důsledky; po jistém úspěchu, kterého bylo dosaženo v letech 1963 a 1964 (236 a 241 tisíc novorozenců) nastal v minulém roce opět pokles, narodilo se 232 tisíc dětí. Přitom, v důsledku prodloužení věku, přibývá ročně počet úmrtí: loni zemřelo 141 tisíc lidí, o 6 tisíc víc než v r. 1964 a o 15 tisíc víc než v r. 1961.

Problematikou mladých manželství se zabýval J. Prokopc (RP 1966, 1. III). Mladí snoubenci v době uzavírání sňatku (kdy je jim průměrně 24 a 20 let) mají po stránce sociální celkem příznivou situaci. Avšak pouze 12 % novomanželů ve městě bude po sňatku bydlet ve vlastním samostatném bytě, většina počítá s bydlením u rodičů a každá pátá dvojice bude dokonce bydlet zcela odděleně, každý zvlášť. Dvě třetiny mladých manželů nemají žádné úspory, jen jedna dvojice ze tří má aspoň základní vybavení do jednoho pokoje. Více než 25 % mladých žen je ve chvíli, kdy uzavírá sňatek, už v jiném stavu. — Autor je přesvědčen, že řešení složité situace mladých manželství nemůže být jednoznačné. „Větší odpovědnost mladých lidí v této době jistě souvisí s nutností větší připravenosti na manželství, a to nejen ekonomické, ale i psychické. Nedomnívám se např., že je správné, když vznikají studentská manželství nebo když se berou lidé, kteří jsou více dětmi než dospělými. Jistě by neškodilo, kdyby se věk, v němž mladí lidé dnes uzavírají sňatek, zvýšil.“

Morálním stavem, *sexuální promiskuitou mládeže* a růstem pohlavních chorob se zabývala MUDr. Z. Bartůňková (RP 1966, č. 57). V průběhu 15 let po válce došlo i u nás k výraznému poklesu pohlavních chorob. V šedesátých letech však nastává pozvolný vzestup pohlavních chorob, zejména kapavky. V r. 1965 velmi znepokojivě vzrostl počet případů příjice v počátečním stadiu. Touto chorobou jsou postiženi převážně muži mezi 24.—27. rokem, kapavka se vyskytuje zejména u mladistvých. Příčiny vzrůstu pohlavních chorob u mládeže vidí autorka hlavně v oblasti sociologicko-psychologické. „Nemocní mladí lidé i při velmi nezávaném způsobu sexuálního života se nikterak necítí vinnými a nechápou, že tak přestupují zvyklosti a kulturu společenských

styků. Mladí lidé se nestydí za pohlavní chorobu, ba jsou roztrpčeni pro zákaz pohlavního styku po dobu nemoci a často jej překračují. V posledních letech získal svůj podíl na šíření pohlavních chorob i zvýšený turistický ruch.“ Doporučuje proto správné formy výchovy k vyšší hygieně, kultuře a uměřenosti v sexuálních vztazích a také poukazování na nebezpečí pohlavních chorob. „Hlavní úlohu (uzavírá) by tu měli sehrát pedagogové vzdělání v oborech sociologie, psychologie, hygieny a estetiky, ale i rodiče. Krásná literatura a poezie, hudba a výtvarné umění rozvíjejí citovou složku člověka, nezbytnou i pro rovnováhu a kulturu sexuálního života.“

O trestnosti mládeže

uvedl oficiální data ministr spravedlnosti A. Neuman na tiskové konferenci 30. IV. t. r. Počet odsouzených osob se v roce 1965 zvýšil ve srovnání s rokem 1964 o 15 %; k největšímu růstu došlo v Praze, a to o 39 %. Trestná činnost mladistvých se na celkové kriminalitě podílí 8,7 %, což je více než dříve (v r. 1962 činil například tento podíl 7,5 %), ale počet trestaných z 10 000 mladistvých, který dříve činil až 110, poklesl na 81 v r. 1965. Je to sice méně než v kapitalistických státech, avšak varovným signálem zůstává, že roste počet násilných trestných činů spáchaných mladistvými. Počet osob odsouzených pro útoky na veřejné činitele se loni zvýšil v porovnání s rokem 1962 o 20 %, trestní činnost příživnictví ve formě prostituce vzrostla za stejnou dobu dokonce o 108 %. V minulém roce bylo také zjištěno přes 9 tisíc případů, kdy se mladiství do 15 let dopustili jednání, které je jinak soudně trestné. I když více než třetina trestných činů byla v minulém roce spáchána pod vlivem alkoholu, odsoudily soudy za celý rok jen 208 případů podávání alkoholu mladým lidem. Rozvodem rodičů bylo loni postiženo 19 174 nezletilých dětí, které ztratily otce či matku; osvojení bylo provedeno ve 2 122 případech.

Další statistická data ukazují vážnost problému recidivity: asi 40 % odsouzených bylo již dříve i vícekrát trestáno, u trestného činu příživnictví činila recidivita téměř 80 %. Soudy podle posledních opatření značně urychlí postih provinilých, aby bylo dosaženo výchovného účelu trestu. Rozšíří se také specializované senáty pro trestní věci mladistvých.

Také ústavně právní výbor NS projednával otázky kriminality mládeže, a to na základě analýzy předložené generální prokuraturou a opřené o průzkum u velké skupiny mladistvých provinilců. Výsledky šetření ukázaly, že nelze mluvit o materiální nouzi nebo o nedostatku výdělků jako o faktoru, který by nějak kriminalitu mládeže podmiňoval. (Příjmy od 800—1 000 Kčs měsíčně mělo 22,2 % mladistvých, 1 000—1 400 Kčs 29,1 % a 11 % dokonce nad 1 400 Kčs.) Spíše se ukazuje, že v řadě případů využívají mladiství svých výdělků k návštěvě

hostinců a restaurací (54,1 % ze zkoumané skupiny), a nočních podniků (16,2 %), že tedy jde o nevhodné hospodaření s penězi a nedostatečnou kontrolu rodičů. U zkoumané skupiny bylo také u 13,64 % konstatováno výslovné zhyčkáání při výchově.

Výmluvná jsou i fakta zjištěná v této analýze o rodinách mladých delikventů. Ve 43 % šlo o neúplné rodiny, z toho bylo 14,7 % rozvedených nebo rozpadlých manželství. V dalších 18,8 % šlo o špatné rodinné soužití, u 19 % otců a 14,62 % matek o lhostejnost vůči dětem. Neobyčejně velké bylo procento morální narušenosti rodičů: 28,75 % rodičů bylo přímo delikventních, ve 24,5 % byl otec alkoholik, špatná pověst provázela 25,03 % otců a 18 % matek. (Podle údajů RP 1966, 1. IV.)

Mnohé tyto statistické údaje, zjištěné o rodinném prostředí několika set mladistvých delikventů, by tedy bylo možno shrnout do závěru: „Chceme-li snížit kriminalitu mládeže, musíme se více zabývat rodiči.“ O nestabilitě dnešní rodiny v našem státě máme také výmluvný statistický materiál, který byl uveden na schůzi pléna Nejvyššího soudu (srov. denní tisk z 28. V. 1966). Statistiky ukazují, že počet rozvodů rok od roku stoupá; zatímco v letech 1950—1954 se rozcházelo v průměru 12 251 manželství, v roce 1962 bylo již 16 603 rozvodů, předloni 16 802 a loni dokonce 18 702. Přitom se zvyšuje i poměr počtu rozvodů k počtu obyvatel, a co je zvláště závažné — ve dvou třetinách loni rozvedených manželství byly nezletilé děti.

Sociologie pomáhá v kádrové práci

Strašnická Tesla přešla ze sériové výroby televizorů na malosériovou a kusovou výrobu investičního rázu, což se neobešlo bez obtíží. Ztráty pracovních sil atd. Proto se pražský závod rozhodl vytvořit středisko studia lidské práce. Mají v něm pracovat tři odborníci, fyziolog, psycholog a sociolog. Prvním úkolem nově vytvořeného střediska (Večerní Praha 1966, 98) je analýza profesí a postižení jejich hlavních psychologických, fyziologických a sociologických aspektů. Na základě této analýzy bude vypracován návrh systému „Výběr a rozmísťování pracovníků na jednotlivá pracovní místa při respektování jejich psychologických a fyziologických možností.“ Podle návrhu pak chce závod zařadit pracovníky na taková místa, kde by cítili, že je plně využito jejich schopnosti.

Plnější uplatnění sociologie v kádrové práci doporučil také J. Kadlec, vedoucí zaměstnaneckého útvaru oborového ředitelství Čs. obuvnického průmyslu v Gottwaldově. Provedli zde očistu kádrových spisů, odstranili jejich tajnost a budou seznamovat všechny pracovníky se zbylým kádrovým materiálem. Chtějí dále dosáhnout určité cirkulace a příliv nových lidí na vedoucí místa podřídit konkursům, v nichž spatřují posílení kvality vedoucích. Dalším problémem, pokračuje Kadlec (Práce 1966, 113), „jsou otázky průmyslové psychologie a sociologie.

To je věc, nad níž se mnohé mává rukou. Bylo by bezpochyby zajímavé zpracovat údaje o fluktuaci absolventů našich odborných učilišť. Vynakládáme na ně ročně 15 miliónů Kčs, přičemž uční na sebe zhruba třetinu této částky vydělají. Kdybychom ale na základě náročného sociologického průzkumu spočítali, kolik těchto vyučenců z podniku za rok uteče, vyšel by najevo „efekt“. Na rozdíl od dřívějšího kádrovou činnost v podnicích našeho oboru postupně soustřeďujeme do zcela nové složky — do tzv. zaměstnaneckých útvarů. Pracují v Gottwaldově, v Třebíči a Partyzánském. Smyslem útvarů je soustředit v každém podniku kádrovou činnost a jednotně ji řídit, přičemž pracovník pověřený vedením útvaru bude za jeho výsledky odpovídat přímo řediteli. Ještě donedávna byla taková praxe, že do personálních otázek mluvilo u nás půl stovky pracovníků.“

Obě zprávy jsou konkrétní ukázkou, jak si sociologie počíná i u nás klestit cestu do průmyslových podniků, protože dovede pomáhat i při řešení kádrových otázek, jež staví na objektivnější, širší a vědecktější základ, než tomu bylo dříve.

O struktuře naší dělnické třídy

poučují data, jež Věra Rollová, pracovnice pražského Ústavu marxismu-leninismu pro vysoké školy, sdělila Kulturní tvorbě (1966, 17): Dělníci jsou nejsilnější sociální skupinou naší společnosti. V letech 1950—64 vzrostl jejich podíl o 113 % a z celkového počtu obyvatel dosahují 57,3 %. Dělnická třída sama prochází složitými přeměnami ekonomickými i politickými. V závodech je např. víc než třetina „poúnorových“ zaměstnanců. Na 30 % stoupl počet dělnic a téměř polovina dělníků je ve věku od 20—40 let. Mezi dělnictvem je mnoho lidí, kteří pocházejí z jiných tříd, sociálních skupin a mají nejrozličnější životní i politické zkušenosti a návyky.

„Přibývá marxistických sociologů (pokračuje autorka), kteří jsou přesvědčeni, že bezprostředním základem diferenciaci uvnitř naší společnosti nejsou už pouze třídní rozdíly, ale stále ve větší míře především rozdíly v charakteru práce, v její složitosti a oduševnělosti, rozdíly mezi činností duševní a fyzickou, podle kvalifikace nebo kulturnosti pracovního prostředí atd. Sociologové například dokazují, že inženýrsko-techničtí pracovníci socialistického sektoru mají obdobný poměr k výrobním prostředkům jako dělníci, a podobně jako oni nabývají také své důchody, a že některé výsady, které je v kapitalismu rozdělují, jsou u nás překonávány. Nové rodící se formy výrobního procesu zařazují stále naléhavěji pracovníky vědy a inteligenci vůbec do „souhrnného dělníka“, to znamená do onoho kombinovaného pracovního personálu, jehož práce je nutná k výrobě materiálních prostředků. S nástupem nejnovější techniky se například vysoce kvalifikovaný dělník bude charakterem své

práce i svým postavením ve výrobě blížit technikům a naopak.“

Validitou při sociologických výzkumech

a přípravou sociologických výzkumů se zabývá J. Smrčka v Podnikové organizaci (1966, 3). Příprava sociologického průzkumu není snadná, nesmí se redukovat na sestavení a rozeslání dotazníků. Má několik základních etap, které je nutno dodržet: vymezení předmětu a cíle výzkumu, formulace pracovních hypotéz, stanovení koncepce výzkumu, jeho předběžný projekt, předvýzkum, organizační zajištění výzkumu a konečně projekt výzkumu. — Rozebíraje pak podrobněji tyto etapy výzkumu, autor vytýká našim sociologům dosud nedostatečný zřetel k hodnověrnosti (validitě) údajů a závěrů výzkumu. „Problematické ověřování validity (pokračuje) věnují v současné době značnou pozornost na Západě, hlavně v USA. Mnoho prostředků se tam věnuje zejména na ověřování validity ankety. Organizují se např. k tomu účelu paralelní výzkumy, které zkoumají zcela stejné údaje dvěma různými technikami (např. anketou a řízeným rozhovorem). Tyto výzkumy mají pouze zjistit, zda lidé některé údaje v anketě zatajují nebo naopak přehánějí. Výsledné diference pak slouží jako podklady k opravení výsledků dalších nákladných výzkumů. Tento požadavek k nám zřejmě nepronikl, přestože je naprosto oprávněný“. Údaje, o jejichž hodnověrnosti pochybujeme, je třeba zkoumat pomocí dvou různých technik, např. pomocí řízeného rozhovoru a studia úředních dokumentů, čímž uplatňujeme jakousi křížovou kontrolu. Techniky je proto nutné volit tak, aby se v důležitých a sporných místech překrývaly; při použití jedné techniky se validita ověřuje zpravidla systémem kontrolních otázek.

Rigorózní zkoušky a akademické tituly pro obor sociologie

Vyhláškou ministerstva školství a kultury č. 26 ze dne 27. dubna 1966 byly vydány předpisy pro rigorózní zkoušky a v příloze k ní (ve Sbírce zák. a nař. 1966, částka 10) byl publikován *Seznam fakult a vědních oborů pro rigorózní zkoušky*. Podle tohoto seznamu filosofická fakulta Karlovy university uděluje titul doktora filosofie (PhDr.) pro řadu vědních oborů, mezi nimiž je také sociologie. Sociologie je zařazena jako rigorózní předmět dále do vědních oborů filosofické fakulty University J. Ev. Purkyně v Brně a filosofické fakulty University Komenského v Bratislavě. Také na Vysoké škole politické ÚV KSČ v Praze je sociologie zařazena mezi vědní obory, v nichž možno získat titul doktora filosofie. — Na fakultě osvěty a novinářství je možno tento akademický titul získat i z pedagogické psychologie; bohužel tu nebylo pamatováno na prohloubené studium sociologie informačních prostředků (novin, rozhlasu a televize), ač má pro ně prvodávý význam teoretický i praktický.

Sociologové a právníci v Jugoslávii

se znovu zabývají starým problémem — odstraněním trestu smrti; také u nás před válkou patřil např. sociolog E. Chalupný a mnozí jiní k těm, kdož se vyslovovali pro zrušení trestu smrti. Odstranění trestu smrti bylo také hlavním tématem 5. konference jugoslávských právníků a prokurátorů, jež se konala v květnu 1966 v Ochridu. Návrh na odstranění tohoto trestu byl tématem úvodního referátu konference, který proslovil profesor Zlatarić, tvůrce moderního jugoslávského trestního práva. Profesor Zlatarić zdůraznil, že pevnost a stabilita socialistického zřízení v Jugoslávii je mimo diskusi. Zkušenost ukázala, že odstrašující působení trestu smrti v kriminálních případech nelze prokázat. Při politických deliktech pak se tohoto trestu v praxi už vůbec nepoužívá. Proto při chystané novelizaci jugoslávského trestního práva musí stát na prvním místě odstranění trestu smrti, přinejmenším v dobách míru.

Rozborem religiozity v Polsku

se zabývá T. M. Jaroszewski v článku *Dynamika praktyk religijnych i postaw swiatopogladowych w Polsce w swietle badań socjologicznych*, který byl otištěn v 1. čísle letošního ročníku Kultury i Społeczeństwa. Jeho studie sleduje výsledky průzkumu sociologů laických i katolických, který zkoumal náboženské přesvědčení obyvatel Polska i vztahy věřících k soudobé společenské problematice. Z výzkumu mimo jiné vyplývá, že z příslušníků inteligence s vysokoškolským vzděláním 40 % se označuje jako nevěřící (tj. ateisté nebo indiferentní), z inteligence všeobecně 34 %, z kvalifikovaných dělníků 25 %, z nequalifikovaných pracovníků pak 17,8 %. Ostatní část obyvatelstva v těchto skupinách jsou lidé hluboce věřící či věřící. Z další části průzkumu vyplývá, že většina věřících obyvatelstva Polska zcela akceptuje socialistické společensko-ekonomické zřízení.

Italská mládež

se stala předmětem útoků oficiálních míst proto, že např. žáci poslední třídy střední školy rozdávali letáky proti NATO. Ještě více pozornosti i rozhorlení vyvolaly výsledky ankety, která byla provedena mezi studentkami exkluzivního lycea Parini v Miláně a zjišťovala jejich názory na společenské poměry, náboženskou výchovu, manželství, kontrolu porodnosti a sexuální život. Výsledky této ankety byly otištěny ve školním časopise La Zanzara (Komár) a tak se dostaly do širší veřejnosti, v níž namnoze vzbudily pohoršení; dokonce část italské žurnalistiky, která výsledky ankety přetiskla, psala o „skandálu“.

Odpovědi studentek byly však vážné, svědčily o pocitu odpovědnosti. Soudily např., že v manželství je třeba upřímnosti, že je třeba

ba všude bojovat s pokrořectvím, k otázkám pohlavním přistupovat z vědeckých hledisek. V některých odpovědích — a to bylo příčinou ostré reakce konzervativních kruhů — byla kritizována náboženská morálka a poukazováno na konflikty, které způsobují církevní dogmata atd.

Ještě větší bouři v italské pokrořectví veřejnosti však vyvolala skutečnost, že milánský prokurátor vnesl proti jednomu děvčeti a dvěma chlapcům žalobu pro „nemorální činnost“, opíraje se o zákon z doby — fašismu. Interpelace v parlamentě, hlasy novin, ostrý úvodník v „L'Unita“, dopis vice-premiéra Nenniho — to vše muselo předcházet, aby soud žalobu prokurátora odmítl.

Vývoj lidských práv

je souborným tématem prvního čísla letošního ročníku Revue internationale des sciences sociales (1966. 1). Po úvodu, kterým číslo uvádí Marion Glean, následuje výklad polské socioložky M. Hirszwiczové o marxismu a lidských právech, dále práce o liberální tradici na Západě, o indické a budhistické tradici atd.

O sociologii v Izraeli

informuje stať D. Danatha otištěná v časopise Revue française de sociologie (1965. 4). Autor uvádí jako střediska sociologického bádání sekci sociologie na Hebrejské univerzitě, kterou vede prof. S. N. Eisenstadt, dále Institut pro sociální bádání řízený prof. L. Guttmanem, Ekonomický ústav (Don Patkin) a nadaci Henrieta Szald (M. Smilanski). Autor článku uvádí také díla předních izraelských sociologů, převážně věnovaná problémům integrace přistěhovalců, hnutím mládeže a problémům zemědělského družstevnictví. Uvedené informace doplňuje třístránkový seznam knižních i časopiseckých publikací izraelských sociologů.

Humanitas christiana a marxistický humanismus

Svácarský orgán strany práce Vorwärts přinesl v květnovém čísle (1966, 20) referát H. Marksteina o letošním kolokviu marxistů a katolíků, které z iniciativy katolické Pavlovy společnosti řešilo vztahy i pojetí marxistického a katolického humanismu. Z obsáhlé zprávy, která vyčerpává myšlenkový obsah kolokvia, zaznamenáváme partie podložené sociologickým pojetím jednotlivých problémů:

Rakouský marxista Walter Hollitscher vycházel z teze, že vědeckotechnický pokrok je předpokladem další humanizace člověka. Člověk ovládá přírodu využitím jejích zákonů. Pokroková tendence vývoje světa, osvobození a mohutný rozvoj výrobních sil jsou zároveň všeobecným vypracováním tvůrčí potence člověka po stránce tělesné i duševní.

H. Thielike, profesor teologie a sociální etiky na univerzitě v Hamburku (protestant) se zabýval marxistickou a křesťan-

skou antropologii; zdá se mu, že krea-
tívka, kterou marxismus vytváří, je pouze
„homo economicus“, že prostřednictvím ekono-
mického tlaku je v marxismu možné jen
kolektivní jednání a myšlení, že zde nejde
o hodnotu člověka, ale o jeho upotřebitelnost,
že člověk je nástrojem cíle atd. Roger
Garaudy, vedoucí Centre d'études et des
Recherches Marxistes v Paříži, napadl a ostře
odsoudil tyto formulace a pokračoval: Komu-
nismus není koncem lidských dějin, ale
vlastním počátkem dějin lidstva. Odstraně-
ním soukromého vlastnictví jsou vytořeny
předpoklady učinit z každého člověka tvůrce,
z každého člověka — skutečného člověka.

Z hlediska aktuálních otázek politické so-
ciologie byl zajímavý dialog, který v závěru
vedli J. Girardi, profesor filosofie pa-
pežské university Salesiánů v Římě, a C. Lu-
porini, profesor filosofie na universitě ve
Florencii. Girardi, který patří mezi ty, kdo
hledají společnou cestu, poukazyval na roz-
por mezi teorií a praxí marxismu — avšak
totéž lze vytknout křesťanství. Jen vážným
zkoumáním a překonáváním krajností může
a musí se na obou stranách prosadit huma-
nismus a tak otevřít cesta ke společné práci.
Prof. Luporini, italský marxista, zdůrazňoval,
že spolupráce je možná jen za předpokladu
oboustranné evoluce, která je (podle jeho ná-
zoru) už v proudu. Od katolíků Luporini žá-
dal, aby osvobodili člověka v jeho víře, aby
tak se svobodným svědomím mohl dospět ke
komunismu. Ve skutečně pluralistické spo-
lečnosti (pokračoval) může světový názor
upustit od expanzivních snah, protože v ta-
kové společnosti odpadá nárok na ideolo-
gický monopol. „Humanismus, obsah kře-
šťanství i marxismu, je základnou spojení,
které je hodné našeho úsilí, spojenectví v bo-
hatství a nikoliv v chudobě.“ V obdobném
smyslu i anglický teolog Paul Oester-
reicher vyjádřil názor, že antikomunismus
podporuje antihumanismus.

* * *

V Literárních novinách uzavírá E. Kadle-
cová svůj referát *Na téma dialogu* (1966, 22)
konstatováním, že dialog se stal skutečností,
která něco posunula vpřed a něco otevřela
jak v křesťanství, tak v marxismu. „Jen
utopista si může představovat, že se vše bude
vyvíjet kladně, že rozhovor nemůže být tře-
ba dočasně umlčen... Jsou zde zásadní pro-
tiklady v nejzákladnějších východiscích, je
zde minulost, jsou zde mocenské zájmy, je
zde tisíc otázek každodenní praxe. Už z toho
je zřejmé, že dialog nemůže zůstat jen dia-
logem mezi marxisty a křesťany, ale že vy-
žaduje stále vyjasňování všech problémů
i uvnitř křesťanství, i uvnitř marxismu.“

O sociologicky orientovaný pohled na britskou současnost

se pokusil v májovém čísle časopisu *Spectator*
lord Radcliffe, přední znalec anglic-
kého ústavního práva. Ve své úvaze „o spo-
lečnosti v rozkladu“ dovozuje, že britské
státní a národní sebevědomí klesá, že chybí

nové plány a myšlenky, že se snižuje cel-
ková duchovní teplota země. Tváří
v tvář této situaci stojí anglická mládež se
svou nevyčerpatelnou energií, avšak společ-
nost nemá, co by jí nabídl; nedovede jí
poskytnout dosti široký akční prostor pro
její mladistvý elán a uplatnění.

Staré společenské vazby — náboženství a
tradiční mravy, dobrovolná kázeň a sou-
družnost, převládající světový názor — to
vše již nepostačuje. Pěstování římských stát-
ních ctností v 18. století a víra ve svobodu
v 19. století jsou dnes ve Velké Británii na-
hrazovány vágní filosofií „řádného chování“.
Moderní demokracie — pokračuje autor —
ještě nevyvinula umění politické teorie, které
spocívá v tom, že přání a žádosti většiny
nesmí být prosazovány na úkor menšiny,
ať je velká či malá. Na této základně pak
autor vidí možnost renesance národního ci-
tění a v něm nejpevnější pouto, které prý
dnes ve světě existuje.

K sociologii liberální demokracie

napsal zajímavý příspěvek Karl J. New-
man ve své knize o pádu demokracie
v Evropě, o níž přináší kladné hodnotící re-
ferát *Kölner Zeitschrift für Soziologie* (1965,
4). Je to sociologická analýza zajímavá i pro
nás, protože se dotýká středoevropského
i českého revolučního roku 1848 a vidí jeho
konečný nezdar v nevyřešeném poměru mezi
demokracií a nacionalismem. Newman do-
vozuje, že mezi demokratickým liberalismem
a nacionalismem oběma základními myšlen-
kami francouzské revoluce, existoval od po-
čátku rozpor, který byl v demokratických
hnutích latentní až do roku osmačtyřicátého.
Na tento rozpor a protiklad ztroskotala také
středoevropská demokracie v roce 1848. Pol-
ským demokratům, L. Kossutovi v Uhrách,
Mazzinimu v Itálii a Frankfurtskému pa-
lamentu — všem šlo více o národní nezá-
vislost a sjednocení než o demokratickou re-
voluci.

Potom od roku 1848 v nacionálním libera-
lismu nacionalismus dále zatlačoval libera-
lismus. Národnostní otázky, zvláště v rakous-
ko-uherské monarchii, byly už v počátku da-
leko vzdáleny od svého klasického modelu,
jakobínské národní demokracie. Také konec
1. světové války nepřinesl v podstatě žádný
obrat. Autor pak rozebírá knihu T. G. Ma-
saryka z r. 1922 *Nová Evropa* a srovnává
jejího autora s Limanowským: oba věřili
v syntézu nacionalismu a internacionalismu,
Limanowski právě jako Masaryk zastával
dále jednotu nacionalismu, demokracie a so-
cialismu, ale nejdůležitější jim byla národní
nezávislost.

Český čtenář německé sociologické revue
by měl ovšem řadu námitek k Newmanově
sociologické analýze a rozboru ideových sil
v českém revolučním hnutí roku 1848. Zá-
roveň si však uvědomuje, že zahraniční au-
tor, ač vážně se zabývající a podrobně stu-
dující středoevropskou problematiku, není
obeznámen s našimi novými a objevnými
pracemi, např. o českých radikálních demo-

krátech, jako je V. Osvaldova edice Arnoldova díla. K. Kosíka souhrnný výklad o ideologii a významu českých radikálních demokratů, nebo z poslední doby J. Kočího studie *Havlíček a radikální demokraté* a *Havlíček a austroslavismus* (Dějiny a současnost 1966, 3 a 4). Je to jen jeho vinou — anebo je to také spoluvina těch, kdo výsledky původních českých prací rozšiřujících dosavadní poznání sociálních i ideových sil středoevropské revoluce nedovedou sdělit v zahraničí?

Sociologie politiky v Polsku

O studiu politických věd v Polsku informuje M. Zychowski v březnovém čísle varšavského časopisu *Sprawy międzynarodowe* (1966, 3). Konstatuje především, že dosavadní rozsah i způsob výuky ideologických předmětů na vysokých školách, hlavně filosofie, sociologie a politické ekonomie, nemohly splnit požadavky vyplývající ze soudobé problematiky. Tím byla vyvolána potřeba zavést na vysokých školách nový předmět, základy politické vědy. Autor připomíná, že v Jugoslávii už pět let existují vysoké školy politických věd v Bělehradě, Novém Sadu, Sarajevě a Lublani, které připravují kádry pro administrativní a hospodářský aparát, kulturní a publicistické pracovníky. Také v Zářebiu existuje na tamní univerzitě oddělení politických věd. V kapitalistických státech, USA, Francii, Anglii a jiných, existují školy i fakulty politických věd. Název nového předmětu („Podstawy nauk politycznych“) se zdá Zychovskému vhodný, protože dovolí oprostit se od jalových pseudo-teoretických spekulací i od dogmatismu; musí splnit ideově výchovnou funkci, povzbudit mládež k politickému přemýšlení, dát jí dostatečnou znalost současnosti. Aby v celém státě byla tato práce koordinována, byla současně zřízena Studia Nauk Politycznych a Centralny Osrodek Metodyczny Studiów Nauk Politycznych na varšavské univerzitě.

V Polsku, zejména v posledním desetiletí, pokračuje autor, lze konstatovat oživení studií politických změn v současném kapitalismu, hlavně mezi právníky a sociology. Třeba tu uvést mj. práce S. Zawadzkiego *Państwo dobrobytu* a S. Ehrlicka *Grupy naskiku w strukturze politycznej kapitalizmu*. Některé práce sociologů (J. Wiatra a J. Hochfelda) obsahují příspěvky k sociologii ideologií, zabývají se sociologií politických stran a politických vztahů. Značný dosah v politickém smyslu mají práce sociologů o společenských strukturách, především práce J. Szczepańskiego a S. Wideszpila o sociologii dělnické třídy a inteligence v období socialistické industrializace. „Máme vážné mezery — končí autor — ve studiu politiky i politické evoluce buržoazie i buržoazních stran na Západě, ve studiu přeměn v obsahu i struktuře kapitalistických vlád, ve studiu antikomunismu. Pociťuje se rovněž potřeba sociologicko-historických studií o koncepcích vojenské i politické strategie hlavních imperialistických zemí, o politice Vatikánu i změnách, které se odehrávají v soudobém katolicismu“.

O vlivu americké sociologie v NSR

píše M. R. Lepsius v revui *Kölner Zeitschrift für Soziologie und Sozialpsychologie* (1965, 4), a to u příležitosti německého překladu vybraných statí Talcotta Parsonse (*Beiträge zur soziologischen Theorie*, Berlín 1964). Konstatuje především, že překlady jsou bezesporu indikátorem rozsahu kulturní difúze, umožňují ji a symbolizují i receptivní připravenost. Pozoruhodně dlouho však trvalo — uvažuje Lepsius dále —, než tímto výbojem (který připravil a úvodem doprovodil Dietrich Rüschemeyer) byl širšímu publiku přiblížen Parsons a s ním i novější americká sociologie. S málo výjimkami (Homans, Lipset, Bendix) nebyly dosud do němčiny přeloženy nejdůležitější nově práce z teoretické sociologie. V této souvislosti autor také vytýká, že i přijetí Durkheima bylo v Německu blokováno, což dokládá faktem, že teprve v 70. letech bylo do němčiny přeloženo jedno z jeho děl.

Max Weber redivivus

První číslo letošního ročníku *Vierteljahrsschrift für Sozial- und Wirtschaftsgeschichte* (1966, 1), který rediguje H. Aubin, přináší přehled nejnovější literatury o M. Weberovi, jímž W. J. Mommsen dokazuje životnost a aktuálnost Weberova sociologického odkazu.

Weber nenašel ve dvacátých a třicátých letech přímého pokračovatele, s výjimkou Talcotta Parsonse v USA. Přesto je vliv jeho prací, který působí dodnes, mimořádně velký a všestranný; dokonce je možno dnes mluvit o nově ožvlém zájmu o dílo M. Webera, který můžeme pozorovat v USA, Anglii, Itálii, NSR a nejnověji i ve Francii. Renesanci zájmu o dílo tohoto významného sociologa dokazují právě nové a nejnovější edice a publikace věnované jeho významu.

Mommsen uvádí zejména tato díla weberovské literatury z poslední doby: *M. Weber und die Soziologie von heute* (1965) — sborník projevů ze sociologického kongresu v Heidelbergu. — Zvláštní číslo (1963, 7) *Kölner Zeitschrift für Soziologie und Sozialpsychologie*, které bylo věnováno Weberově památce a významu. — E. Baumgarten: *M. Weber, Werk und Person*. — Za nejcennější však Mommsen pokládá knihu Reinharda Bendixe *M. Weber, An Intellectual Portrait*, která vyšla 1960 v Novém Yorku a v r. 1964 v německém překladu s úvodem R. Königa. Tato kniha podává celkový obraz sociologického díla Weberova a klade důraz zejména na konkrétní výsledky jeho empiricko-sociologických prací. — Kniha K. Löwensteina *M. Webers staatspolitische Anschauung in der Sicht unserer Zeit* (1965) měří důležitost a platnost Weberových státně politických teorií nejnovějšími politickými událostmi. — Poslední kniha Mommsenem uváděná je práce J. Janoska — Bendla: *Methodologische Aspekte des Idealtypus* (Berlín 1965), věnovaná klíčovému problému Weberova sociologického odkazu.

Václav Osvald

Bulharský list Rabotníčesko dělo uveřejnil 12. března t. r. stať V. Dobrjanova *Sociologičta i obščestvenata praktika* (Sociologie a společenská praxe), v níž se mj. praví:

Sociologie jako věda zkoumající vztah mezi různými složkami společenského pokroku má při realizaci nové soustavy plánování a řízení participovat na rozmmožení poznání o stavu a vývojových tendencích sociálních faktorů, jako vědy, vzdělání, kultury, zdravotnictví, reprodukce obyvatelstva, komunikací, ideově politického a mravního vědomí atd. Změna každého z těchto faktorů je závislá na změnách všech ostatních faktorů, a současně tyto změny ovlivňuje. Konkrétní sociologické výzkumy jsou nutným předpokladem pro zdůvodnění pracovní hypotézy experimentu s novou soustavou řízení a zvláště pro její právní realizaci, pro vyhodnocení a vysvětlení jejich výsledků. Dosud však představovala nejzávažnější nedostatek při jejím zavádění okolnost, že nebyly v širším měřítku zapojeny do programu konkrétní sociologické průzkumy, bez nichž nelze plně a přesně stanovit vliv nové soustavy na sociální strukturu společnosti.

Ríkáme např., že pracovní a veřejná aktivita lidí závisí na materiálních a morálních stimulech, na jejich jednotě. Ale dál za tuto všeobecnou formuli se nejde: Nezkoumá se elementární pojetí materiálních a morálních stimulů, jejich vnitřní vazba a prolínání, ani působení různých stupňů jednoty a protikladu těchto stimulů na produktivitu práce. Přitom bez hromadných výzkumů těchto jevů není možno — v soulase s předním úkolem sociálních věd odkrývat strukturu zkoumaných jevů — stanovit zákonitost, trvalé tendence a perspektivy jejich proměn, není možno vyzbrojovat praxi vědecky podloženými návody: Lze jen opakovat všeobecné formule a ilustrovat je náhodně vybranými, nic neříkajícími příklady. Je proto třeba, aby se při zavádění nové soustavy provádělo množství nejrozličnějších konkrétních sociologických výzkumů jak v jednotlivých podnicích, tak v rámci jednotlivých oblastí nebo

odvětví, v nichž bude zkoumán celý komplex společenských vztahů.

Sociologie mnoho dluží společenské praxi a nedovede čelit bouřlivému tlaku životních potřeb. Středem zájmu nejsou klasické práce o klíčových sociologických problémech, ale denní problémy současného vývoje naší společnosti a vědy. Silně je pocítována potřeba zpracovat sociologické problémy základních sociálních jevů: výroby, města, vesnice, rodiny, morálky, vědy, kultury, psychologie atd. Jde o otázku vybudování systému všeobecné sociologie, speciálních sociologických teorií a aplikované sociologie. Je nutně další zkvalitnění metodologie a metodiky sociologických výzkumů, zbývá mnoho vykonat v budování sociologického modelu současné společnosti. Konečně jde o otázku širokého použití sociologických výzkumů při usměrňování společenských procesů.

Nová soustava řízení představuje vhodný podnět k rozvoji sociologie — jen je třeba připravit mu vhodné podmínky, které prozatím v Bulharsku nejsou: Není např. speciální ústav, který by se zabýval plánováním a řízením teoretických a praktických sociologických problémů, není ani jedna katedra sociologie, a ani na jedné škole se sociologie nepřednáší: Nejsou tedy vychovávány žádné sociologické vědecké kádry. Dobrjanov se ptá, jak za takovýchto okolností může sociologie překonat své zpoždění a vyhovět rostoucím požadavkům praxe. Zmínuje se o sociologických laboratořích závodů, sociologických institucích, knihách a časopisech, i o možnostech výuky sociologie v cizině, a říká: „Jen my značně zaostáváme. Hrstka pracovníků v sociologii v Institutu filosofie při Bulharské akademii věd není v stavu vyhovět rostoucím potřebám vědy a života. To jsou více méně nadšenci, kteří pracují jedině podle vlastního svědomí a přesvědčení, protože nemají oficiální zmocnění a nemají podmínky k zřízení sociologického střediska. Je třeba skoncovat s tímto stavem a dát sociologii všechny podmínky k jejímu rozvoji a zavedení do všech sfér života.“

—Mj—